

Archiwum Danych Jakościowych Instytutu Filozofii i Socjologii PAN (ADJ)

MARTA KARKOWSKA

Instytut Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk

Archiwum Danych Jakościowych (w skrócie ADJ)¹ działające w Instytucie Filozofii i Socjologii PAN powstało z myślą zachowania i umożliwienia ponownego wykorzystania materiałów z badań społecznych określanych jako jakościowe. Archiwum gromadzi i udostępnia swoje zbiory wyłącznie w formie cyfrowej. Jednym z najważniejszych impulsów do jego powołania w obecnej formie były losy materiałów z zakończonych już, często podstawowych dla rozwoju badań w Polsce. Wiele z nich zostało zniszczonych, zaginęło lub uległo rozproszeniu, choć ich wpływ na polską socjologię był niezaprzeczalny, a potencjał do dalszych badań wciąż ogromny (Palska 2005; Filipkowski 2005). Chcąc zapobiec dalszym stratom, a jednocześnie rozpocząć dyskusję nad możliwościami ponownego wykorzystania dorobku polskich badaczy społecznych pozyskanego „w terenie”, w 2012 r. rozpoczęto w IFiS PAN realizację projektu „Archiwum Danych Jakościowych przy IFiS PAN”².

¹ <https://adj.ifispan.pl/>

² Inicjatywa powołania cyfrowego archiwum socjologicznych danych jakościowych w Instytucie Filozofii i Socjologii PAN w 2005, jednak główne prace przeprowadzono w ramach realizacji

Nie była to inicjatywa pionierska. Wcześniej podobne próby zarchiwizowania wyników prac badawczych socjologów jakościowych były już realizowane m.in. przez Artura Kościańskiego, z którego inicjatywy w 2005 r. utworzone zostało pierwsze archiwum mające udostępniać w formie cyfrowej materiały z zakończonych badań jakościowych³. Te pierwsze doświadczenia pokazały, jak ważne przy tworzeniu archiwów dostępnych on-line są kwestie techniczne i organizacyjne, ale też dyskusja na temat możliwości i ograniczeń w ponownego wykorzystania istniejących zasobów.

Wnioski z tego pierwszego etapu działalności archiwizacyjnej w IFiS PAN zostały wykorzystane przy realizacji nowych przedsięwzięć. O ile sama propozycja zarchiwizowania istniejących materiałów z zakończonych już badań spotykała się najczęściej z dużym zrozumieniem, to konieczność wypracowania ścieżki ciągłego, szybkiego, łatwego i bezpiecznego dostępu do zarchiwizowanych materiałów, a nade wszystko zapewnienie ciągłości funkcjonowania archiwum, okazały się trudnymi zadaniami.

Dzięki finansowaniu ze środków NPRH, w latach 2013–2021 działała pierwsza wersja infrastruktury archiwum. Wówczas stworzono też pierwsze zasady opracowania i udostępniania zbiorów, dzięki czemu ze skromnych jeszcze zasobów korzystać zaczęli pierwsi użytkownicy ADJ. Z perspektywy deponentów najważniejsze okazało się stworzenie możliwości zabezpieczenia i udostępnienia w formie elektronicznej materiałów pierwotnie istniejących wyłącznie w formie papierowej. Pozwoliło to na zachowanie oryginałów przez ich właścicieli i jednocześnie udostępnienie wartościowego zasobu nowym użytkownikom, a także wypełnienie oczekiwań związanych z otwartością warsztatu badawczego (Cichomski i in. 2004).

Archiwum w pierwszych latach swojej działalności starało się również inicjować dyskusje wokół możliwości i ograniczeń wykorzystania materiałów z badań jakościowych w nowych projektach i nowych kontekstach. Jego zasoby stały się dzięki temu podstawą prac nie tylko badaczy, ale też dydaktyków czy studentów.

Kolejnym, ważnym krokiem dla rozwoju ADJ okazało się przystąpienie badaczy z IFiS PAN do projektu „Dziedziczne Repozytoria Otwartych Danych Badawczych”⁴, którego liderem było Interdyscyplinarne Centrum

projektu „Archiwum Danych Jakościowych przy IFiS PAN”, który był finansowany z Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki (numer projektu 0027/NPRH2/H11/81/2012).

³ <https://ifispan.pl/socjologia/zaklad-spolczenstwa-obywatelskiego/>

⁴ Projekt finansowany był ze środków Unii Europejskiej oraz budżetu państwa (lider projektu: Uniwersytet Warszawski, lata realizacji: 2018–2021) [POPC.02.03.01-00-0036/18-01] <https://drodb.icm.edu.pl/>

Modelowania Matematycznego i Komputerowego UW (ICM)⁵. W ramach tego przedsięwzięcia, rozpoczętego w 2018 roku, swoje siły połączyły: Polskie Archiwum Danych Społecznych⁶, gromadzące dane ilościowe, i gromadzące dane jakościowe Archiwum Danych Jakościowych. Stworzono wspólną platformę: Repozytorium Danych Społecznych (RDS)⁷. Między 2018 a 2021 r. powstało i zostało wdrożone oprogramowanie, z którego obecnie korzystać mogą użytkownicy ADJ, logujący się na platformie Repozytorium Danych Społecznych. Podjęcie tych prac pozwoliło nie tylko na poprawę infrastruktury, usprawnienie i ułatwienie dzielenia się danymi czy upowszechnienie wiedzy o zgromadzonych zbiorach, ale też wypracowanie procedur uwzględniających wymogi zmieniającego się prawa czy organizacji międzynarodowych, dotyczące zakresu publikowanych danych (np. metadanych) czy preferowanych formatów plików. Dzięki projektowi powstała również nowa strona archiwum. Wypracowanie nowych rozwiązań cyfrowych w dzieleniu się zbiorami nie miało wpływu na nadzór formalny i merytoryczny nad archiwum, który jest domeną Instytutu Filozofii i Socjologii PAN. Pozwala to nie tylko zachować ciągłość działalności archiwum, ale też dochować jednego z najważniejszych założeń — gromadzenia wybranych zbiorów, podstawowych dla rozwoju nauk społecznych, opartych na wysokiej jakości warsztacie badawczym, cennych ze względu na zakres zgromadzonych informacji, ale też dalsze możliwości ich eksploracji. Nie mniej ważne jest również kontynuowanie dyskusji o możliwościach wykorzystania treści zawartych w materiałach z zakończonych już badań, a także refleksja teoretyczna i metodologiczna nad samą działalnością archiwizacyjną w naukach społecznych (Zespół ADJ 2019). Kolejne konferencje, ale też praktyka pokazują, że ta tematyka może łączyć przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych, ale też stać się elementem np. prac artystycznych (Pijański 2022).

Zbiory Archiwum Danych Jakościowych

Dotychczas zgromadzone, opracowane i udostępniane przez ADJ zasoby są bardzo zróżnicowane. Znajdują się wśród nich zarówno materiały z badań uznawanych za klasyczne, a niekiedy wręcz przełomowe dla polskiej socjologii (jak badania zespołu Stanisława Ossowskiego czy Elżbiety Tarkowskiej), ale też te mniej znane, choć dokumentujące istotne zjawiska społeczne. W archi-

⁵ Interdyscyplinarne Centrum Modelowania Matematycznego i Komputerowego UW pełni funkcję krajowego centrum udostępniania kilkunastu naukowych baz danych. <https://rds.icm.edu.pl/dataverse/adj>

⁶ <https://pads.org.pl/>

⁷ <https://rds.icm.edu.pl/>

wum znaleźć można zarówno efekty prowadzonych niekiedy przez lata i wymagających wielu sił prac badawczych, jak i tych prowadzonych krócej, w odpowiedzi na bieżące potrzeby i przy wykorzystaniu skromniejszych środków.

Zbiory ADJ są też znacznie zróżnicowane ze względu na czas powstania. Znaleźć tu można materiały z badań prowadzonych na długo przed zmianą ustrojową, ale też te realizowane już po 1989 r.; dokumentujące newralgiczne zjawiska czasów transformacji, jak i przemian (nie tylko) społecznych z ostatnich lat. W efekcie osoby korzystające z archiwum mogą zapoznać się zarówno z materiałami z badań powstałych w latach 30. XX wieku⁸, z badaniami prowadzonymi tuż po II wojnie światowej⁹, jak i badaniami z początku lat 90.¹⁰, czy efektami realizacji niedawno zakończonych projektów, np. badań nad pandemią COVID-19¹¹.

Pracom tym sprzyja różnorodność tematyczna zgromadzonych zbiorów. Dotyczą one zarówno wybranych sfer życia, jak praca¹², problemów i zjawisk społecznych jak ubóstwo¹³, rozumienia pojęć takich jak tożsamość narodowa¹⁴ czy kultura narodowa¹⁵, ale też manifestacji położenia społecznego przejawiającego się np. w różnych stylach życia¹⁶. Zróżnicowany jest też dobór rozmówców, których wypowiedzi odnaleźć można w archiwum: są wśród nich zarówno „zwykli ludzie”, jak i przedstawiciele wybranych grup — np. politycy¹⁷.

Wśród zgromadzonych zbiorów są materiały obrazujące różnorodność metod i technik badań jakościowych, a także wskazujące możliwości, jakie daje sięganie do prac i materiałów poprzedników czy łączenie warsztatów badawczych, np. warsztatu ilościowego i jakościowego. Przykładem mogą tu być choćby materiały z wywiadów z respondentami ilościowego, panelowego badania

⁸ Badania poleskie Józefa Obrębskiego z lat 1934–1937, <https://doi.org/10.18150/CU04>; Badania macedońskie Józefa Obrębskiego z lat 1932–1933, <https://doi.org/10.18150/1BUMTI>; Autobiografie chłopskie, <https://doi.org/10.18150/8UOCFW>

⁹ Purda Wielka, <https://doi.org/10.18150/F8DZRX>; Badania jasielskie zespołu Stanisława Ossowskiego nad Jakubem Szelą, <https://doi.org/10.18150/OOU0VL>

¹⁰ Kultury narodowe u korzeni <https://doi.org/10.18150/T31VZ4>

¹¹ Pamiętniki Pandemii, <https://doi.org/10.18150/DILXSB>

¹² Strategie życiowe robotników w nowym polskim kapitalizmie <https://doi.org/10.18150/ZGQA4W>; Ludzie biznesu <https://doi.org/10.18150/RAUJKF>

¹³ Dawne i nowe formy ubóstwa — styl życia biednych rodzin <https://doi.org/10.18150/AGCZYP>

¹⁴ Biografia a tożsamość narodowa <https://doi.org/10.18150/EEQCVR>

¹⁵ Kanon kultury narodowej nowej elity politycznej <https://doi.org/10.18150/I4SNUF>

¹⁶ Style życia w miastach polskich <https://doi.org/10.18150/S62QNY>; Przemiany stylów życia Polaków, <https://doi.org/10.18150/7DUHIY>

¹⁷ Kobiety u władzy, <https://doi.org/10.18150/ZMEMRB>; Posłowie Sejmu Kontraktowego, <https://doi.org/10.18150/4NIJCY>

POLPAN-u¹⁸, które stały się podstawą rozważań o postrzeganiu transformacji systemowej w Polsce z perspektywy czasu (Życzyńska-Ciołek 2019). Pokazuje to jednocześnie, że dorobek poprzedników może stać się podstawą prac następców. Ci zaś mogą nie tylko analizować zebrane zasoby, ale też wykorzystać je w nowych projektach, np. wracając do rozmówców z zakończonych już badań w ramach tzw. rewizyt (Filipkowski i in. 2019; Filipkowski 2015), a więc z nowymi hipotezami, pytaniami czy narzędziami. Mogą też analizować dostępne zasoby w poszukiwaniu wiedzy o zagadnieniach, których pierwotnie nie brano pod uwagę (Zawodny-Stephan red. 2019).

Co do zasady gromadzone zbiory dotyczą społeczeństwa polskiego i terytorium Rzeczypospolitej, jednak nie jest to główny wyznacznik. Wśród materiałów z badań można więc znaleźć także te, które dotyczą społeczności imigranckich w Polsce¹⁹, jak i emigracji Polaków²⁰. To sprawiło, że oprócz materiałów dostępnych w języku polskim są również oryginalne wypowiedzi w języku angielskim czy ukraińskim, a niekiedy w tłumaczeniu np. ze standardowego języka mandaryńskiego.

Zgromadzone materiały i zawartość zbiorów

Dobór materiałów, które składają się na poszczególne zbiory, wyznaczyła specyfika jakościowych badań społecznych. Trzonem zbiorów są najczęściej zapisy wywiadów, takie jak transkrypcje przeprowadzonych rozmów, ich ścieżki dźwiękowe, ale też (w przypadku zbiorów powstałych przed erą dyktafonów czy magnetofonów) zapisy rozmów sporządzone na podstawie notatek badaczy. Uzupełniają je najczęściej wykonane w ramach prac badawczych fotografie, często też notatki terenowe, zestawienia tabelaryczne, a niekiedy materiały dodatkowe, ważne dla badaczy terenowych z perspektywy podejmowanego tematu — odpisy dokumentów, teksty pieśni ludowych. Odrebnym i wciąż wykorzystywanym w niewielkim zakresie elementem zgromadzonych zasobów są narzędzia badawcze (np. dyspozycje do wywiadów lub scenariusze wywiadów, metryczki). Uzupełniają je materiały dodatkowe wytworzone przez samych badaczy, takie jak sprawozdania z zebrań, pierwsze analizy, opisy założeń teoretycznych i metodologicznych, z jakimi w teren szli badacze, a także dokumentacja wskazująca na

¹⁸ Od badania próby losowej do badania konkretnych losów. Wywiady biograficzne z respondentami POLPAN-u, <https://doi.org/10.18150/W3RNL6>; Wywiady biograficzne z respondentami POLPAN-u: kontynuacja, <https://doi.org/10.18150/STJMQX>; Wywiady o historii Polskiego Badania Panelowego POLPAN, <https://doi.org/10.18150/H2GWGJ>

¹⁹ Przedsiębiorstwa imigranckie w Polsce, <https://doi.org/10.18150/U5K4L0>

²⁰ Przyczyny i skutki emigracji z Polski, <https://doi.org/10.18150/GALD4D>

sposób organizacji przedsięwzięć badawczych. Niektórym zbiorom towarzyszą wywiady z badaczami przeprowadzone w związku z pracami archiwizacyjnymi, a także materiały z powrotów do tych samych miejsc lub osób, a więc szeroko rozumianych rewizyt metodologicznych lub badawczych²¹.

Wszystkie te dodatkowe materiały towarzyszące zapisom wywiadów pełnią dwojaką rolę. Z jednej strony pozwalają one nie tylko odtworzyć metody czy główne hipotezy badawcze, z drugiej zaś wskazać wpływ podstaw teoretycznych na sposób interpretacji świata w terenie i prześledzić proces konfrontowania teorii z praktyką.

Korzystanie z Archiwum Danych Jakościowych

Wszystkie zgromadzone materiały udostępniane są bezpłatnie, a ich wykorzystanie co do zasady powinno mieć cel naukowy. Niektóre zbiory są upowszechniane na licencjach Creative Common. Dostęp do większości materiałów możliwy jest po zalogowaniu, które umożliwia uprzednią rejestrację, odbywająca się przez stronę internetową²². Rejestracja wymaga wypełnienia formularza użytkownika, a także wyrażenia zgody na stosowanie „Regulaminu korzystania z serwisu internetowego Repozytorium Danych Społecznych”.

Opłaty nie są też pobierane za zdeponowanie zbiorów w archiwum. Osoby posiadające aktywne konto w repozytorium mogą dodawać zbiory danych i prosić o dostęp do zastrzeżonych plików. Dla wielu badaczy niezwykle istotna okazuje się jednak sama możliwość zabezpieczenia zakończonych już prac, często będących podstawą ważnych wniosków o różnych aspektach życia społecznego, a jednocześnie udostępnienia ich innym na bezpiecznych dla nich samych warunkach. W tym świetle zbiory zgromadzone w archiwum stają się wyjątkową publikacją — nie tylko dokumentacją działań badawczych, ale też unikatowym źródłem wiedzy dla kolejnych pokoleń badaczy.

Podsumowanie

Lata funkcjonowania ADJ pokazały, że materiały wytworzone w ramach szeroko rozumianych, społecznych badań jakościowych wykorzystywane są przez coraz szersze grono przedstawicieli różnych dyscyplin, w różny

²¹ Kultury narodowe u korzeni, <https://doi.org/10.18150/T31VZ4>

²² <https://rds.icm.edu.pl/dataverseuser.xhtml?editMode=CREATE&redirectPage=%2Fdataset.xhtml%3FpersistentId%3Ddoi%3A10.18150%2FT31VZ4>

sposób i w różnych celach. Z perspektywy badaczy historii socjologii zasoby te mogą być jednak traktowane jako zasób szczególny — dają one bowiem możliwość wglądu w oryginalne materiały badawcze. To zaś pozwala nie tylko na analizę wybranych zagadnień, ale też wydobycie kontekstu prowadzonych prac, odkrycie specyfiki ich czasu i miejsca. Pozwala to nie tylko zapobiegać interpretowaniu faktów czy zjawisk społecznych w oderwaniu od bieżących warunków rozwoju historycznego, ale też zrozumieć przyczyny zmian i ciągłości związane z rozwojem socjologii jako dyscypliny. Jednocześnie zasoby, jakimi są materiały z zakończonych badań jakościowych, stanowić mogą nieocenione źródło wiedzy o faktycznej, a nie jedynie deklarowanej metodologii badawczej, perspektywach teoretycznych przyjmowanych przez badaczy, efektach konfrontowania koncepcji teoretycznych z wynikami prac terenowych, ale też możliwościach, jakie w praktyce daje zastosowanie różnych narzędzi badawczych i sposobów pozyskiwania wiedzy o rzeczywistości społecznej.

Literatura

- Cichomski, Bogdan, Jerzyński, Tomasz, Zieliński, Marcin [2004]. Podręcznik archiwizacji danych społecznych. Zespół Ośrodka Badań Socjologicznych Instytutu Studiów Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego: Warszawa, <http://www.ads.org.pl/index.php?tresc=podrecznikADS.html>
- Filipkowski, Piotr [2005]. Po co archiwizować dane jakościowe i jak robią to inni. „ASK. Społeczeństwo. Badania. Metody” 14(1): 31-52.
- Filipkowski, Piotr, Karkowska, Marta, Straczuk, Justyna, Życzyńska-Ciołek, Danuta. [2019]. Wokół rewizyt badawczych i reinterpretacji socjologicznych danych jakościowych. „Przegląd Socjologii Jakościowej” 15(1): 6-13. doi: <http://dx.doi.org/10.18778/1733-8069.15.1.01>
- Filipkowski, Piotr. [2015]. Archiwizacja, reanaliza, rewizyta — o nowych pojęciach i nowych podejściach w badaniach jakościowych, „Kultura i Społeczeństwo” 59 (3): 3-30, doi: <https://doi.org/10.35757/KiS.2015.59.3.1>
- Palska, Hanna [2005]. O potrzebie ochrony danych jakościowych. Z doświadczeń socjologa-humanisty. „Ask. Społeczeństwo. Badania. Metody” 14(1): 7-17.
- Pijański, Krzysztof (red.). [2022]. Ludzie i rzeczy. Zapis socjologiczny Zofii Rydet. Muzeum Sztuki Nowoczesnej w Warszawie: Warszawa.
- Zawodny-Stephan, Marta. [2019] Życie codzienne (w) Archiwum, Wydawnictwo Naukowe UAM: Poznań. https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/25020/1/Zawodna_Zycie_codzienne_2019_MT_druk_pop1_26_9_2019_internet.pdf

Zespół Archiwum Danych Jakościowych przy IFiS PAN. [2019]. Archiwum Danych Jakościowych przy IFiS PAN. „Kultura i Społeczeństwo 1: 83-88. doi: <https://doi.org/10.35757/KiS.2019.63.1.6>

Życzynska-Ciołek, Danuta. [2019]. The Experience of Systemic Transformation in Contemporary Biographical Narratives of Older Poles. “Qualitative Sociology Review” 15(4): 20-45. doi: <https://doi.org/10.18778/1733-8077.15.4.02>

Marta Karkowska

**The Qualitative Data Archive of the Institute of Philosophy and Sociology,
Polish Academy of Sciences**

Abstract

The Qualitative Data Archive (ADJ), operating at the Institute of Philosophy and Sociology of the Polish Academy of Sciences, was established to preserve and facilitate the reuse of qualitative social research materials. It addresses the loss and fragmentation of key sociological datasets and offers a platform for their digital storage and accessibility. Since 2012, ADJ has not only built a technical infrastructure but also developed procedures for responsible data sharing, contributing to the openness of research practices in the social sciences.

The archive contains a wide array of materials—from foundational studies by figures such as Stanisław Ossowski to recent investigations on the COVID-19 pandemic. It supports diverse research methods and fosters new analyses, including follow-up interviews and reinterpretations. As a resource for scholars, educators, and students, ADJ enables insights into the empirical and methodological foundations of Polish sociology. Its continued development reflects a growing recognition of the value of archival data for interdisciplinary research, historical reflection, and innovation in qualitative inquiry.

KEYWORDS: qualitative data archive, sociology of Poland, data reuse, research infrastructure, methodological reflection.